

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурса за заемане на академичната длъжност ‘професор’ в направление
2.1. Филология (Славянски езици. Руски език – лингводидактика и превод),
обявен от СУ „Св. Кл. Охридски“ в ДВ, бр. 24/17.03.2023 г.

от проф. д-р Татяна Игоревна Алексиева,
Софийски университет „Св. Кл. Охридски“, Факултет по славянски филологии,
член на научното жури, съгласно Заповед на Ректора на СУ „Св. Кл. Охридски“
№РД 38-195 от 25.04.2023 г.

1. Информация за конкурса

Доц. Илка Любенова Бирова е единствен кандидат в обявения конкурс за заемане на академичната длъжност ‘*професор*’ по професионално направление 2.1. Филология (Славянски езици. Руски език – лингводидактика и превод) в Катедрата по руски език към Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“.

Прегледът на документацията, предоставена на Научното жури, показва, че тя отговаря напълно на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България и на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Кл. Охридски“.

2. Кратка информация за кандидата в конкурса

През 1981 год. Илка Бирова се дипломира като специалист по руски език и литература и преподавател в средните училища – специалност „Руска филология“ с втора специалност български език в Софийския университет „Св. Кл. Охридски“. През 1982 – 1983 г. работи като учител по руски език в 42 СОУ гр. София, а в периода 1983 – 1986 г. преподава руски език в 95 СОУ „проф. Иван Шишманов“.

След успешно издържан конкурс през 1986 г. Илка Бирова е назначена за асистент по практически руски език към Катедрата по предучилищна педагогика във Факултета по начална и предучилищна педагогика на СУ „Св. Кл. Охридски“. В периода 2001 – 2003 г. е старши асистент, а 2003 – 2006 г. е главен асистент в същата катедра.

През 2000 год. И. Бирова придобива ОНС „доктор“ (PhD) по направление 1.3 Педагогика на обучението по (Методика на обучението по руски език). Докторската ѝ дисертация е озаглавена: *Специализирано обучение по руски език на български студенти педагози чрез речеве модели в хуманитарния научен текст*. Темата е разработена в рамките на докторантура в Катедрата по методика на обучението по български език и литература на Софийския университет.

Д-р Бирова през 2002 г. завършва двусеместриална програма за СДК в СУ „Св. Кл. Охридски“ и получава свидетелство за професионална квалификация „Учител по английски език в средните училища“.

През май 2006 г. е избрана за доцент по научната специалност 05.04.18 Славянски езици (руски език – предучилищна и начална училищна лингводидактика) във Факултета по славянски филологии в катедра „Руски език“ в СУ „Св. Кл. Охридски“.

Илка Бирова постоянно усъвършенства педагогическата си компетентност чрез редица специализации за преподаватели по руски език, организирани от Московския държавен университет „М.В. Ломоносов“, Института по руски език „А.С. Пушкин“, РУДН в Москва. Има в актива си и други квалификации, получени чрез участия в методически школи и научно-практически семинари за преподаватели по руски език като чужд, организирани от МОН и други институции в България. Професионалната квалификация на доц. Бирова се обогатява по време на участието ѝ в два международни семинара на тема „*Ранно билингвално и трилингвално обучение*“ (Лееуварден, Нидерландия) в рамките на програма „Учене през целия живот. Грюндвиг“ и „*Неформално образование за възрастни*“ по програма „Еразъм“ (Виена, Австрия).

През изминалия период доц. Бирова се ангажира с изпълнението на 8 научноизследователски проекта, 7 от които са университетски, финансирани от ФНИ към СУ, и 1 международен – в рамките на програмата „Еразъм+“ „*Learning Games. Exchange of Good Practices in Education of Adults*“ (2016-2018). Под ръководството ѝ са реализирани 4 проекта: *Руският език в сферата на икономиката и бизнеса за целите на обучението на български студенти* (2020); *Форми на играта в езиковото обучение в Университета (руски и български език)* (2017); *Актуални аспекти в преподаването на руски език във вуз* (2015); *Преводът като межкултурен диалог – руско-български паралели* (2012-2013).

Професионализмът на доц. Бирова се проявява в работата ѝ в многобройни комисии, свързани с процедурите за акредитация в СУ, актуализирането на учебните програми в различни специалности: „Руска филология“ (ОКС магистър и бакалавър) в ФСлФ, „Икономика“ в СФ (ОКС бакалавър), „Туризм“ в ГГФ (ОКС бакалавър), Методика на ранното чуждоезиково обучение в специалности ПУПЧЕ и НУПЧЕ във Факултета по науки за образованието и изкуствата (до 2017). Член е на комисии за прием на докторанти и за докторантски изпити, на кандидатстудентски комисии за прием на бакалаври.

Добрата лингвистична подготовка на доц. И. Бирова намира потвърждение в това, че тя владее руски, английски и ползва френски и испански език. Автор е на 4 художествени книги – 2 за възрастни и 2 за деца: „*През моите очи*“ (2014), „*Камъчета от една мозайка*“ (2017), „*7 приказки за всеки ден*“ (2019), „*Приказки за Лео и необикновените неща*“ (2023). Преводач е на научно-популярна, езотерична и справочна литература (5 книги от руски език и 1 от английски език).

И. Бирова заема достойно място в общността на българските русисти. Тя е член на Международната асоциация на преподавателите по руски език и литература (МАПРЯЛ), Българската национална мрежа на преподавателите по руски език и култура (БНМПРЕК), Дружеството на русистите в България. През 2019 – 2020 г. е член на редколегията на списание „*Българска русистика*“.

3. Преподавателска работа

Учебно-педагогическата дейност на доц. Бирова е многостранна: тя преподава и в двете степени на обучение във ФСлФ. Титуляр е на задължителния курс *Странознание на Русия* (от 2023 г.), предназначен за студенти от специалност „Руска филология“, и избираем курс *Играта в обучението по руски език* (ОКС бакалавър). В МП „Език.

Култура. Превод“ чете курс *Преводът като интеркултурен диалог*. Води курс *Руски език за икономисти* в Стопанския факултет (от 2017 г.), Руски език като втори чужд за студенти от специалността „Туризъм“ в ГГФ (2020-2022). Във Факултета по науки за образованието и изкуствата за студенти от специалности НУПЧЕ и ПУПЧЕ води курс *Методика на ранното чуждоезиково обучение*. В същия факултет от 2010 г. в МП по ранно чуждоезиково обучение чете лекционен курс *Игрово взаимодействие в РЧЕО в началното училище*. Отнася се отговорно към преподавателската си дейност и поддържа у студентите траен интерес към водените от нея дисциплини. Под научното ѝ ръководство са успешно защитени 17 магистърски тези на студенти от различни МП във Факултета по науки за образованието и изкуствата и ФСлФ.

Бих искала да отбележа преподавателската работа на д-р Бирова в традиционните ежегодни летни семинари по българистика (2001-2006 г.), организирани от ФСлФ на СУ и МОН, с чуждестранни студенти, учени, преподаватели и преводачи от европейски и азиатски страни, занимаващи се професионално с български език и култура.

Води избираем курс “Играта в обучението“ за учители за придобиване на следдипломна професионална квалификация “Учител по руски език и литература“ към ФСлФ.

В периода 2014-2017 г. е канена да участва като лектор в семинари за усъвършенстване на учители по руски език, които преподават в детските градини, средното и висшето училище. Доц. Бирова участва като лектор и в рамките на преподавателска мобилност по програма „Еразъм“ в Университета „М. Бел“ в Банска Бистрица, Словакия (2014) и в Лодз, Полша (2019).

4. Обобщени данни за научната продукция на кандидата

Доц. Бирова има общо 102 научни публикации. В конкурса за заемане на академичната длъжност „професор“ участва със **47** заглавия: **1** монография; **1** публикувана книга (в съавторство), **16** статии в научни списания и **29** доклада в сборници на конференции. Само 1 от статиите е написана в съавторство. Трудовете са издадени на български (10 бр.), руски (34 бр.) и английски (3 бр.) език, като 15 от тях са публикувани в чужбина. Статиите в научни списания с импакт ранг са 5 броя (4 – в Web of Science, 1 – в SCOPUS) и 39 броя в реферирани списания или редактирани колективни томове, включени в референтния списък на НАЦИД. Научната продукция на И.Бирова показва, че тя притежава научен потенциал, който представя постиженията ѝ на високо ниво в международни и национални издания с импакт фактор и в сборници с научно рецензиране.

Научните интереси на кандидатката се фокусират в 2 тематични области: 1) лингводидактиката и методиката на чуждоезиковото обучение, 2) проблемите на превода от/ на руски език. По качество и обем научната продукция отговаря на профила на обявения конкурс.

5. Обща характеристика на представените научни трудове

Най-голям дял в научните трудове на кандидатката заема лингводидактиката. Тя е подробно разработена в монографията, в учебното помагало за учители и в 18 статии от списъка с публикациите.

Основно място сред представените научни публикации на доц. Бирова заема хабилитационният труд, озаглавен „Игра в обучении русскому языку как иностранному. Исследование игры как образовательного феномена“ (Москва: изд. на НИЦ Еврошкола, 2017, ISBN 978-5-93285-124-1) (№ 1 от списъка с научни публикации), която съдържа увод, четири глави, заключение, списък с библиографията (218 източника на български, руски, английски език), две приложения. Текстът в обем 276 издателски страници е написан на руски език. Трудът е съобразен с всички изисквания за едно научно изследване, авторските твърдения са онагледени с богат илюстративен материал от таблици и диаграми.

В монографията е предприето първото по рода си обстойно проучване на играта като лингвометодичен феномен на базата на обучението по руски език в български условия. Подчертава се ролята на дидактичната игра в процеса на формиране на езикова, речева и комуникативна компетентност, мотивира се актуалността на игровата дейност с цел поддържане на познавателна активност на учащите се и повишаване ефективността на учебния процес. Изследват се функциите на образователната игра с оглед на приложението ѝ за обогатяване на методите за преподаване на чужд език.

Уводът представя целите и задачите, подчертава актуалността на изследването.

В *първа глава* се разработва понятийно-терминологичният апарат и се изгражда теоретичната база на изследването. Прави се обстоен преглед на съществуващите подходи към понятието *игра*, която се анализира от позициите на хуманитарните науки: философия, лингвистика, психолингвистика, психология, педагогика, лингвометодика. Анализира се същността на играта, която се разглежда като необходим компонент на съвременните методически системи за чуждоезиково обучение на всички етапи и на всички образователни степени, открояват се релевантните ѝ характеристики, които я отличават от традиционните учебни средства.

Във *втора глава* авторката си поставя за цел да проучи българския и международния опит в реализирането на игровия потенциал в обучението по чужд език. За пръв път в българската русистика се прави систематизация на теоретичните концепции в чуждоезиковото обучение и се анализират примери от практиките в различни образователни системи (Валдорфската педагогика на Р. Щайнер, хуманно-личностната система на Ш. Амонашвили, сугестопедичния метод на Г. Лозанов).

В *трета глава* са представени резултатите от изследването на авторката, проведено през 2016 г. Чрез анкетиране са проучени нагласите на учители по чужди езици (с участие на 125 респондента от 6 държави) към използването на игрови технологии в (чуждо)езиковото обучение и степента на прилагането им при различни възрастови групи. Анализът на данните от педагогическия експеримент свидетелства за известен дефицит на „игрова култура“ в съвременната практика на чуждоезиковото обучение. Откроява се недостиг на игрови формати и в учебната литература по руски език като чужд. Изводите се правят въз основа на детайлно проучване на избрани на случаен принцип 53 учебни помагала, издадени у нас и в Русия в периода 1998-2016 г.

В *четвърта глава* е предложен авторски концептуален модел за обучение по руски език като чужд с активно използване на играта. Моделът поставя обучението по чужд език в нова образователна парадигма, изгражда нова философия за обучение и ново мислене у изследователите. Предлага се типология на игровите стратегии с оглед

спецификата на формируемите компетенции. Уточнява се времевото съотношение между играта и другите учебни дейности в процеса на ЧЕО. Мотивира се необходимостта от използването на целия дидактичен ресурс (възможностите на обучаващата игра, съвременните технологии и традиционните методи), за да се осигури по-голяма ефективност в процеса на преподаване на (чужд) език. Приложени са различни стратегии на обучение чрез използване на различни видове игрови технологии (асоциोगрами, клъстърри, словесни пъзели, интервю, викторини, гатанки), дидактични езикови игри (дискусия, симулация), интерактивни упражнения. Представени са някои нови форми на обучение, които по-интензивно навлизат в педагогическата практика, като ясно проличава стремежът на авторката да намери подходящия баланс между традиционните и съвременните форми на обучение. Особено приноси и с научноприложна стойност са изведените методически препоръки за реализирането на конкретни игрови технологии и упражнения на всички етапи от обучението по чужд език – както за деца, така и за възрастни.

Монографията има както теоретичен, така значим практико-приложен характер. Резултатите от изследването могат да бъдат имплементирани в чуждоезиковото обучение при създаването на комуникативни граматика, помагала по развитие на разговорната реч, при подготовка на лекционен курс по методика на преподаването на руски език като чужд.

Оценявам положително публикациите, свързани тематично с монографията, част от които след известна преработка са интегрирани в нея (№1.3, 1.4, 1.6, 1.7, 1.8-1.10, 1.12-1.16, 1.18-1.23, 1.27).

Библиографският списък с над 270 заглавия на руски, български, английски език представлява ценен ресурс на най-значимите изследвания в областта на лингводидактиката и може да послужи като надеждна основа за по-нататъшни разработки в тази област от други автори.

Освен основния монографичен труд доц. Бирова е представила 1 книга *Русский язык как иностранный в детском саду (методическое пособие для учителей)*, С., 2013, 195 с. (в съавторство) (№1.2). В нея се предлагат съвременните научни постановки за спецификата на обучението по чужд език в предучилищна възраст. Анализират се психологическите и педагогическите основи и организацията на обучението по чужд език в детската градина. С конкретни примери се демонстрира как в ранната детска възраст се изграждат умения за слушане с разбиране, начални фонетични, лексикални и граматични навици, като на този етап граматиката се овладява имплицитно чрез развитие на устната реч.

Приноси моменти намирам и в други статии на доц. Бирова. Групирам ги по следните направления: анализ на някои видове обучаващи технологии при работа със студенти-икономисти (№1.24), принципите за селекция на термините в учебен речник-минимум за студенти по икономика и финанси (№1.25, 1.26), спецификата на университетското чуждоезиково онлайн обучение (№1.28), връзката между езиковата осъзнатост и контрастивното преподаване (№1.5, 1.17, 2.10).

Не по-малко значими са статиите, свързани с *Руски език – Превод*, които са 11 (№2.1 – 2.11 от списъка с публикациите). Те показват интереса на кандидатката към практическите аспекти на превода. Върху материал от текстове от българската

художествена литература и превода им на руски език се разкрива спецификата в предаването на лексикални и фразеологични единици, характерни за всеки език, които отразяват национално-културната специфика на носителя му (№2.1). Проучват се езиковите особености на словесната игра в рекламния слоган и се установяват различията в руски и български език, породени от лингвистични и екстралингвистични фактори (№2.2). Разглежда се въпросът за руско-българските преводни съответствия на пословици и поговорки със значение „език-реч“ като се подчертава сходството в менталните оценки в двата езика (№2.3). Процесът на превода се представя като интеркултурен диалог (№2.4, 2.9, 2.11). В редица публикации доц. Бирова се фокусира върху различни преводачески аспекти: субтитрирането като вид филмов превод (№2.6), трудностите при превода на етнографски реалии от руски на български (№2.7), тясноспециализирана лексика от сферата на кибертехнологиите (№2.8).

Преводът на енциклопедични/ справочни текстове у нас все още е малко разработен въпрос. Доц. Бирова изследва характерни проблеми при превода на медийни жанрови текстове в двойката *руски-български* език, предимно при промяна на информационното съдържание (№2.5).

В статиите, обединени в т. 3, са анализирани различни образователни и културни въпроси, актуални за съвременната хуманитаристика. Сред тях са: структура на специализираните речници (№3.7), обучението по български език като чужд (№2.2.), произход на кирилицата и значението ѝ в съвременния свят (№3.1, 3.6).

Справката за публикационната активност доц. Бирова отчита **86** библиографски цитирания. Общо **индексирани публикации** са **25**: във *Web of Science* – 7 бр., в *SCOPUS* – 2 бр., в *РИИЦ* – 4 бр., другите са в монографии с научно рецензиране. Това доказва, че научните трудове на доц. Бирова се ползват с авторитет в научната общност у нас и в чужбина.

Заклучение

Познавам лично доц. д-р Илка Бирова като компетентен университетски преподавател, утвърден педагог, добър специалист със солидна научна подготовка и реални постижения в областта на лингводидактиката и обучението по руски език като чужд, който се ползва с неизменно уважение сред колегите си и сред студентите.

След запознаване с представените в конкурса научни трудове, съдържащите се в тях научно-приложни приноси и достойнства, давам положителна оценка на професионалната дейност на доц. И. Бирова. Предлагам на уважаемото научно жури да избере доц. д-р Илка Любенова Бирова на академичната длъжност „*професор*“ в СУ „Св. Климент Охридски“ по професионално направление **2.1. Филология (Славянски езици. Руски език – лингводидактика и превод)**.

15.06. 2023 г.

Изготвил рецензията:.....

(проф. д-р Татяна Алексиева)